

1714, 15^a 6
DISSERTATIO JURIDICA INAUGURALIS

DE

PROBABILITA-
TE EJUSQUE EF-
FECTU,

QVAM

DEO T. O. M. ADNUENTE,

RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,

SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,

DOMINO CAROLO,

PRINCIPE BORUSSÆ, MARCHIONE BRAN-
DENBURGICO, RELIQUA,

IN ILLUSTRIS ACADEMIA FRIDERICIANA,

EX DECRETO ET AUCTORITATE ILLUSTRIS ICTORUM ORDINIS

PRAESIDE

DN. JACOBO FRIDERICO
LUDOVICI,

J. U. D. ET PROFESS. PUBL. ORDINAR.

PRO LICENTIA

SUMMOS IN UTROQUE JURE HONORES ET PRIVILE-
GIA DOCTORALIA RITE CAPESSENDI,

in Auditorio majori horis ante- & pomeridianis

d. Novembr. A. R. S. MDCCXIV. 1714

PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

IO. GERARDUS SCHLITTE, Halberstad.

HALAE MAGDEB. Litteris STEPHANI ORBANI, Acad. Typograph.

2

PROBABILIA
DE
FACTU

REGIO
IN
A

ON JACOPO LIPPERIO
PROMPTU
IN

IN
M

DISSERTATIO JURIDICA INAUGURALIS
DE
PROBABILITATE EJVSQVE
EFFECTU.

CAP. I.

De Probabilitate ipsa.

CONTENTA HUIUS CAPITIS.

Probabilitas in sensu philosophiae rationalis opponitur eidentiae. Haec vel ex ostensione, vel demonstratione oritur & scientiam parit, §. I. probabilitas quanam sit? opinio, verosimilitudo. cause, quare plurimi homines falsas opiniones foueant, §. II. an fides peculiarem speciem eidentiae & probabilitati contradistinctam constituat? §. III. definitio probabilitatis Aristotelica, cujus absurditas ostenditur, §. IV. tres diuersi gradus probabilitatis, siue verosimilitudinis logicae, §. V. probabilitas, quatenus in philosophia morali consideratur. Conscientia recta, probabilis, dubia, §. VI. regula de conscientia recta ejusque effectu, §. XII. regula prima de conscientia probabili a Pufendorfio adlata, que non adeo adcurata esse videtur, §. IIX. regula secunda, §. IX. regula

CONTENTA CAP. I.

etiam. *Dissensus Jesuite, Ferdinandi a Castro Palao, ejusque rationes pro stabilienda sententia sua, §. X. refutatio rationum ab ipso adductarum, §. XI. alie ineptie Ferdinandi a Castro Palao, §. XII. XIII. monitum circa regulam tertiam ejusque exceptionem a Pufendorffio adductam, §. XIV. regula quarta de conscientia probabili, que certo respectu admittitur, §. XV. regula quinta, que etiam admittitur, §. XVI. regula sexta & septima potius ad conscientiam dubiam, quam probabilem referenda esse videtur, §. XVII. transitus ad doctrinam de probabilitate, siue de probabilismo Jesuitarum. Autores huc pertinentes antiquiores & recentiores, §. XVIII. summa doctrina Jesuitarum de probabilitate. Absurda encomia Diane, que Caramuel eidem tribuit. Autores, qui contra probabilismum scripserunt, §. XIX. Rabbinorum doctrina conuenientia cum doctrina Jesuitarum, §. XX. probabilitas in jure diuersis modis accipitur, ut de eo, quod bonus paterfamilias facere consuevit, §. XXI. probabilitas juris quenam sit? §. XXII. probabilitas intuitu facti. Ejus acceptio abusua, §. XXIII. vera probabilitas exponitur & describitur, §. XXIV. & probabilitas facti & juris ad nos in presenti spectat, §. XXV. probabilitatis synonymum in jure est verosimilitudo, §. XXVI. nec non presumptio. Hoc tamen de presuntione hominis & juris solum intelligendum, non de illa, que juris & de jure dicitur, §. XXVII. probabilitas in jurisprudentia considerata etiam tres diuersos gradus habet, §. XXVIII. probabilitas in actis non fundata in processu nihil operatur. Probabilitas judicialis & extrajudicialis, §. XXIX.*

§. I.

De probabilitate & in philosophia rationali, & in morali, & in jurisprudentia agitur. Ante omnia igitur ex philosophia rationali supponendum, quidnam dicatur probabile, quidnam verum, siue euidens. *Euidencia*, siue *veritas*, vel oritur ex ostensione, vel ex demonstratione. *Ostensio* dicitur, quando quis de veritate alicujus adsertionis per euidenciam sensuum convincitur. Hujus intuitu in ostendente peculiaris ars & habilitas non requiritur, nec perceptio ostensæ veritatis, quantum ad percipientem adtinet, singulare studium exigit, quoniam ipsi etiam infantes perceptionis hujus veritatis capaces sunt, v. g. quod ignis & urtica urat, &c. illustr. Thomasius *in introduct. log. c. 7. §. 23. seqq.* *Demonstratio* autem est probatio adsertionis cujusdam per necessariam ejus cum primo veritatis criterio, aut cum primo cognoscendi principio connexionem, *id. d. c. 7. §. 31. & in introduct. ad philosoph. aul. c. 8. §. 5.* ita primum principium cognoscendi hominem ex ratione, qua præditus est, desumitur, & ergo infertur, reliqua animalia, quæ ratione destituuntur generi humano adsceri non possunt.

se. Evidentia ergo, siue veritas est, quando certo & plene conuicti sumus, rem ita, prout ostenditur, vel demonstratur, sese habere & eam se aliter habere non posse, eine offenbare/unsreitige Wahrheit/eine Versicherung/eine Vergewisserung. Hæc cognita veritas in percipiente scientiam operatur, Joh. Clericus in log. p. 2. c. 8. §. 2. & 3.

§. II.

Probabile in se non datur, sed tantum respectu nostri intellectus, Pufendorff. de J. N. & G. l. 1. c. 3. §. 5. Est vero *probabilitas* ostensio adsertionis cuiusdam per connexionem non necessariam, illustr. Thomafius introd. ad philof. aul. c. 8. §. 5. vel, uti Clericus log. p. 2. c. 8. §. 3. dicit, est adensus animi præbitus propositionibus non euidenter primo intuitu veris, neque ex veris necessaria consequentia deductis, sed quæ speciem veri præ se ferre videntur. Vocatur etiam *opinio*, nec non *verosimilitudo*, eine Wahrscheinlichkeit. Supponitur deinde, hanc opinionem veritati consentaneam esse, quamuis ille, qui opinionem fouet, argumenta indubitata & euidencia proferre & ad euidenciam peruenire nequeat, ob imbecillitatem, qua ratio nostra laborat. Ergo, si nulla plane argumenta rationi consentanea adsunt, sed ille, qui opinionem fouet, v. g. ad solam autoritatem doctoris, vel præceptoris sui, prouocat: reuera error adest & falsa opinio, quæ plurimos homines occupauit, unde dicitur, quod mundus regatur opinionibus, id est, quod plurimi homines mediis indagandi veritatem non utantur, sed cæco impetu in hanc, vel illam sententiam ferantur. Causas hujus rei præcipuas ponit Joh. Lockius de intellectu. hum. l. 4. c. 20. §. 1. quatuor sequentes: (1) argumentorum

rum

rum defectum, (2) quia argumentis, quæ etiam ad-
sunt, uti nescimus, (3) quia ad id voluntas deest, &
(4) quia mensuris probabilitatis haud rectis utimur.

§. III.

Sed quid *de fide* sentiendum, an illa peculiarem spe-
ciem evidentia & probabilitati contradistinctam consti-
tuit? solent nonnulli, inquit Clericus *d. p. 2. c. 8. §. 4.* his-
ce (nempe scientia & opinioni) addere fidem, quæ est
adensus præbitus rem dicenti, quam ipsi non vidimus,
neque ratiocinatione inuenimus. Verum, recte addit,
aut illa fides nititur collectione necessaria ex evidenti
ratiocinatione deducta, aut tantum opinione verissimi-
ideoque ad superiorum (scientia & opinionis) alter-
utram referri potest. Loquimur hic de fide in sensu
philosophico, de fide enim saluifica, quæ ad Theologos
& eorumque cathedram spectat, hic dicendi locus non est.

§. IV.

Aristoteles *1. topic. 1.* probabilia ea esse dicit, quæ
videntur omnibus, vel plerisque; vel sapientibus, at-
que his vel omnibus, vel plerisque, vel maxime notis &
claris. Absurditatem vero hujus descriptionis cum jam
ante nos alii ostenderint, nos quoque in præsentem eorum
verbis mentem nostram exponemus. Regula hæc, in-
quit illustr. Thomasius *in dissert. de fide juridica c. 1. §. 50.*
præjudicium autoritatis, omnem veritatis cognitionem
impediens, stabilis, & nihil aliud, quam fidem cæcæ
& irrationalem inducit, non philosophicam, aut histo-
ricam. Testibus non utimur ad probanda axiomata &
canones intellectus, sed ad probanda facta. Et imo in
ipsis factis testis ineptus est, qui dicit, hoc sibi videri,
hoc a se verum credi, scientia in teste requiritur, non
fides.

fides. Ea credimus facta esse, quæ testis ipse vidit, audiuit, egit, &c. Facit & hæc regula, ut ex duabus propositionibus contradictoriis utramque quis possit credere, quo quid ineptius? Unam enim credet, quia sic videtur pluribus, alteram, quia ea adridet paucioribus. Regulariter enim, pergit, plures non sunt sapientes, cum sapientes sint paucissimi. Ergo nec ullum usum habet iste canon. Quod si dixissent, verosimile id esse, quod sic videtur pluribus, aut potentioribus, sensum saltem habuisset axioma & monstrasset, mundum regi opinionibus multitudinis & potentum, id est erroribus, conf. id. in *introd. log. c. 10. §. 28. seqq.*

§. V.

Probabilitas, seu verosimilitudo, tres diuersos gradus habet. *Summa* dicitur, quando propositiones, aut adserciones, v. g. historicae, rarissime fallunt, & vix unam, aut alteram exceptionem admittunt. *Media*, quando adserciones raro fallunt, exceptiones tamen naturaliter contingentes neque potentia maiori adscribendas interdum admittunt. *Infima* denique, quando propositiones, siue adserciones illæ sæpe fallunt & exceptionibus admodum multis locus est, quæ omnia diuersis exemplis dilucide explicantur & illustrantur in *cit. disp. de fid. iurid. c. 1. §. 53. seqq.* conf. etiam *Clericus logic. p. 2. c. 8. §. 7. seqq.* Hæ observationes de probabilitate maximum usum habent in interpretatione legum, testamentorum & contractuum, quid scilicet legislator, testator & contrahens in dubio probabiliter voluerit. Interpretationis fundamenta enim ex vera logica sunt haurienda.

§. VII.

Videamus nunc de probabilitate, quatenus illa in phi-

philosophia morali consideratur & quatenus non nudas propositiones theoreticas, sed ipsas actiones humanas respicit. Occurrit hic terminus probabilitatis in doctrina de *conscientia*, quippe quam in *rectam*, *probabilem* & *dubiam* communiter dispescere consueverunt. Recta scilicet conscientia est, quando quis liquido intelligit, persuasionem, quam super agendis, vel omittendis fouet, certis & indubiis principiis niti, seu cum legibus congruere, quæ norma sunt actionum & conscientiarum. Probabilis autem dicitur, quando quis persuasionem suam pro vera quidem & certa habet, nec quare eam in dubiam reuocet, idoneas rationes videt, eandem tamen ad formam demonstrationis deducere non nouit, sed topicis fere argumentis acquiescit, Pufendorff. *de J. N. & G. l. 1. c. 3. §. 5.* quæ descriptio cum iis conuenit, quæ de probabilitate in genere diximus supra §. II. Dubia denique est, quando iudicium intellectus anceps hæret, & per consequens discernere nequit, bonum aliquid, vel malum, agendum sit, an omittendum, id. *d. c. 3. §. 8.* & de hac plura non addemus, quoniam dubitans nullam plane persuasionem habet, & nec euidentibus, nec probabilibus fundamentis nititur, sed penitus fluctuat. Conscientia etiam erronea & scrupulosa sic dicta huc non pertinet.

§. VII.

De conscientia recta res expedita est, quod nempe tranquillus sit iste, qui secundum eam actiones suas instituit, e contrario autem omnis actio pro peccato habeatur, quæ contra persuasionem certis & indubiis principiis subnixam spontanee suscipitur. Quod vero conscientiam probabilem adtinet, pro ea informanda di-

B

uersæ

uersæ regulæ a nonnullis tradi solent, quas in compendio exhibet Pufendorff. *de J. N. & G. d. l. i. c. 3. §. 6.* Recensēbimus nos quoque easdem paucis, & simul illas ad trutinam veri reuocabimus.

§. IIX.

Regula prima hæc est: *in conscientia probabili duabus sententis propositis, quarum cum neutra legi aduersetur, una firmioribus rationibus nititur, altera tutior videtur, utriuslibet suscipi potest.* Hanc regulam non intelligimus. Supposebatur, neutram ex duabus sententiis propositis legi aduersari. Ergo, si hoc, utraque etiam æque tuta erit, quoniam contra legem non impingo, siue hanc sententiam eligam, siue alteram, tutum enim in sensu morali illud dicitur, quod sine peccato suscipere possum. Deinde etiam sententia illa, quæ firmioribus rationibus nititur omnino simul tutior dicenda erit, quam altera infirmioribus argumentis superstructa, unde ignoramus, ex quanam ratione illud, quod tutius est, opponatur alteri, quod firmioribus rationibus nititur,

§. IX.

Regula secunda: *duabus sententiis propositis, quarum altera infirmioribus rationibus nititur, altera tutior videtur, recte tutior illi præfertur.* Hæc regula omnino recte sese habet atque confirmat ea, quæ in §. præc. circa regulam primam monuimus. Quoniam enim altera sententia infirmioribus rationibus nititur, necessario exinde consequitur, alteram firmioribus niti rationibus, & ex hoc ipso fundamento eandem pro tutiori haberi debere. Ergo adhuc in illa persisto sententia, quod τ tutius & τ fortiores rationes habens sint unum idemque & nullo modo opponenda, quod tamen in prima regula fiebat.

§. X.

§. X.

Regula tertia: *in conscientia probabili vir doctus eam sententiam sequi potest, quæ sibi probabilissima videtur, etsi aliis forte talis non videatur, nisi ex eo incommodum aliquod metuatur, quod a communi opinione abeat.* Regula hæc etiam admittenda est. Probabilissima sententia vocatur, quæ fortioribus argumentis nititur, ergo hæc sine dubio alteri præferenda, pro qua infirmiora argumenta adducuntur. Talia argumenta vero sunt, quæ ab opinione aliorum desumuntur. Quilibet rationes ab utraque parte sese offerentes ipse examinare, non vero cæco impetu aliorum sententiam amplecti debet. Dissentit Ferdinandus a Castro Palao in oper. moral. de virtut. & vit. contrar. part. 1. disp. 2. punct. 2. num. 2. communis, inquit, est sententia, & mihi probabilior, (etsi supradicta sit satis probabilis,) eligi posse opinionem minus probabilem & tutam, relicta probabiliori propria & tutiori, sic tenet Valent. l. 2. disp. 2. quest. 14. part. 4. Vasquez disp. 62. c. 4. seqq. Salas ibi, innumeros referens, tract. 8. disp. unic. sect. 6. num. 66. §. hæc opinio. Petr. Nauarr. l. 3. de re sit. c. 1. dub. 13. num. 237. in nou. edit. Nauarr. c. 27. n. 280. & 288. Sayrus in clauis regia l. 5. c. 5. num. 4. & 8. Thomas Sanchez pluribus (ut mos est) relatis lib. 1. in decal. c. 9. n. 14. Joan. Sanchez illos & alios plures adlegans disput. 42. num. 12. Hæ sunt autoritates DD. a Ferdinando a Castro Palao adductæ. Jam de rationibus ipsius quoque discipiamus. Probo primo, pergit, *cum ex opinione probabili aliorum operaris, prudenter operaris*: tum quia alii ex illa operantur prudenter, tum & præcipue, quia sæpe opinio, quæ alicui probabilior & tutior adparet, probabilior non est & tutior. Ergo poteris relicta tua opi-

nione probabiliori aliorum probabilem amplecti. Secundo, addit, *si teneris sequi opinionem, quæ tibi probabilior adparet, neque potes ex probabili aliorum sententia operari, mille scrupulis agitari debes & singulis horis obligaberis opus variare, cum jam uni opinioni ut probabiliori adhæreas, jam contrariæ, ut bene expendit Salàs supra num. 68. in confirmat. 2. argum. 6.*

§. XI.

Misera sane sunt hæc argumenta Ferdinandi a Castro Palao, e Societate Jesu, ut vocant, qui tamquam natu minimus maximo, scilicet Ignatio de Loyola, fœtum suum inscripsit, ut verbis ejusdem utamur. Dicit: cum ex opinione probabili aliorum operaris, prudenter operaris; respondemus, hanc esse petitionem principii. Rectius Cicero *de clar. orat. cap. 71. mea quidem conscientia pluris est, quam omnium hominum sermo, item l. 13. ad Attic. epist. 20. in omni vita sua quemque a recta conscientia transuersum unquam non oportet discedere.* Atqui, addit, alii ex illa operantur prudenter; respondemus, adhuc sub iudice litem esse, utrum alii ex illa opinione prudenter operentur. Sed concessio etiam, alios prudenter operari, quoniam illis rationes, quas adlegant, sat probabiles videntur; non ramen sequitur, hæc opinio aliis est probabilis & rationes ipsis sufficientes, ergo etiam mihi illæ sufficere debent. Pergit: sæpe opinionem, quæ alicui probabilior & tutior adparet, probabiliorem non esse & tutiorem; respondemus, sæpe hoc accidere posse, sæpe etiam non, quemlibet interim eas rationes sequi debere, quæ ipsi magis sese probant. Neque unico scrupulo ejusmodi homo agitur, nedum mille scrupulis: eo ipso enim, dum opinio, quam sequitur, ipsi probabilior est, in statu tran-

tranquillitatis viuit, neque ullo tempore obligabitur opus variare, ut cum Ferdinando nostro loquamur, nec possibile est, ut jam uni opinioni ut probabiliori adhæreat, jam contrariæ, semper enim probabiliorem reliquis præfert.

§. XII.

In sequentibus *num. 3.* admodum ineptit Ferdinandus & reuera tamquam natu minimum sese exhibet. Quando autem, inquit, dicitur a DD. unam opinionem securiorem & tutiorem esse alia, non de securitate formali, sed materiali loquuntur, hoc est, sequens opinionem probabiliorem & tutiorem non solum non attingit formaliter culpam, sed nec materialiter, ut contingit, cum est opinio probabilior obligans ad restitutionem, & est alia opinio probabilis deobligans; in restitutione enim facienda nulla esse potest nec formalis, nec materialis dissonantia menti diuinæ, quæ dicebat, in tali casu restitutionem esse faciendam. Nunquam tamen obligaris sequi, quod in re tutius est. Præterea cum operaris ex opinione probabili, operaris similiter ex probabiliori: nam probabilior opinio est, te posse ex opinione probabili relicta probabiliori operari. Ergo, cum ex illa operaris, ex opinione probabiliori operaris: probabilis enim opinio concurrat, v. g. ad te excusandum a restitutione facienda, & probabilior opinio concurrat ad te excusandum, ne obligeris eligere opinionem probabiliorem, quæ tibi dicebat, restitutionem esse faciendam, sic Sanchez supra *num. 77.* Rebare, te dari scio, sed fabare nescio.

§. XIII.

Similes nugæ sunt, quas docet *d. part. 1. quest. 2. punct. 3.* scilicet, quod doctor, vel confessarius consulere, vel docere possit opinionem minus probabilem, relicta probabiliori propria. Porro *punct. 4.* quod confessarius possit, & debeat contra propriam

priam opinionem absoluerit eum, qui opinionem probabilem sequitur, nec non punct. 5. quod in administratione sacramentorum liceat uti opinione probabili, & in re minus tuta, relicta probabiliori & tutiori, vel omnino certa. Transeant ergo hæc cum cæteris. Reuertimur ad scopum nostrum & reliquas regulas de conscientia probabili.

§. XIV.

Hoc tamen adhuc ante omnia notandum, quod quamuis regulam tertiam supra §. X. adlatam adprobauerimus: ea tamen valde dubia videantur, quæ subnectit Pufendorffius per modum exceptionis: *nisi*, inquit, *ex eo incommodum aliquod metuat, quod a communi opinione abeat*. Nescio, quale incommodum ex hoc capite metuumendum, & posito, quod etiam metui posset, vir sapiens tamen, qui licet non euidenti, probabilissimis tamen rationibus nititur, ejusmodi incommodum metuere non debet, nec decet ipsum, ut propterea opinionem aduersæ, quæ ipsi æque probabilis non videtur, accedat.

§. XV.

Regula quarta est: *indoctus tutissime sequitur auctoritatem prudentiorum*. Hanc regulam admitto, si prudentior indocto ejusmodi argumenta suppeditat, quibus conuinci queat, hoc enim factum, si meliora & fortiora argumenta indocto non suppetunt, absque dubio ille auctoritatem prudentioris sequi tenebitur. Quod si vero prudentior nullas rationes profert, sed indoctus propter solam auctoritatem illi fidem adhibere debet: præjudicium auctoritatis, reipublicæ admodum nocuum, eo ipso stabilitur, quod idem est, ac in rebus ad religionem spectantibus fides carbonaria.

§. XVI.

§. XVI.

Regula quinta: alterius imperio obnoxius recte potest jussu superiorum agere, quod illicitum certo non novit, etiamsi non ita probabile sibi videatur, Pufendorff. de J. N. & G. l. 1. c. 3. §. 6. Hanc regulam probamus sub conditione adnexa, si subditus illud, quod superior ipsi injungit, illicitum certo non novit. Quid ergo, si superior subdito injungat, ut falsum testimonium dicat, ut innocentem condemnet, & quæ sunt hujus generis alia? sane hic obtinebit notum illud: Deo magis obediendum esse, quam hominibus. E contrario autem, si princeps subdito injungit, ut contra hostes arma capiat, subditus parere tenebitur, quoniam causæ belli a superiore suscepti ipsi satis cognitæ non sunt, nec ipsi, ut de iis cognoscat, leges indulgent. Et hac parte recte sese habent & admitti possunt, quæ tradit Ferdinandus a Castro Palao cit. tract. part. 1. disp. 2. punct. 6. quamvis singulas rationes ab ipso adductas nostras facere nolimus.

§. XVII.

Addimus adhuc sextam & septimam regulam apud Pufendorffium loc. cit. Regula sexta: in rebus parvi momenti, si utrinque sint probabilia argumenta, utrumlibet potest eligi. Regula septima: in rebus magni momenti, si utrinque se ostendant argumenta probabilia, præferenda est pars tutior, seu ubi, si vel maxime a scopo sit aberratum, non adeo graue provenire potest malum, quam si ex altera parte fuisset impactum. Hasce duas regulas ego potius ad conscientiam dubiam, quam probabilem referre mallem. Si enim argumenta utrinque æque probabilia sunt, adeo, ut quis nesciat, quænam ex illis reliquis præferri debeat: judicium plane non adest, sed potius suspensio judicii.

dicii. Ergo a suscipienda actione plane abstinendum erit.

§. XIIX.

Diximus supra §. II. veram probabilitatem exinde provenire, quando quis argumenta euidencia quidem adducere nequit, interim tamen argumenta, rationi contentanea ipsi suppetunt. Addidimus, quod in eo casu, quando quis ad solam doctoris alicujus autoritatem pro-uocat, error & falsa opinio adfit, non vero probabilitas. Notari hic debet peruersa Jesuitarum doctrina de *probabilitate*, seu *probabilismo*, ut nonnulli loquuntur. Auto-res, qui hanc doctrinam fouerunt, & antiquiores quidem, Thomam, Bonauenturam, Vasquezium, Sanchezium, Carenam, Nauarrum, Cordubam, Azorium, Ramirezi-um, Castannegium, Escobarium, Ledesmam, Valentiam, Castro Palao, (v. supra §. X.) Medinam, Sanctium, Arragonium, Lopezi-um, Martinezi-um, Zarasium, Villalobosium & Dianam: ex recentioribus vero Honoratum Fabri in *apologia doctrinae moralis Jesuitarum*, Antonium Terillum in *regula morum contra Elcaldum* & Amadeum Guimenium in *singularibus theologiae moralis* recenset Dn. Buddeus in *histor. jur. natur.* §. 13. plures vero exhibet Ludouicus Montaltius, siue, quod verum ejus nomen est, Blasius Pascal, theologus & mathematicus Parisiensis, in *litteris prouincialibus epist.* 5. ibique Wilhelmus Wendrockius, sub quo nomine latet Petrus Nicole, theologus Parisiensis, in *notis*, nec non Samuel Rachelius in *examine probabilitatis* c. 10. Addi adhuc potest Franciscus Bordonus de *opinione probabili contra probabilio-rem* Sane, nonnulli etiam hanc probabilitatem adprobauerunt, qui ex numero Jesuitarum non fuerunt; interim tamen doctri-

doctrina illa Jesuitis propterea principaliter merito tribuitur, quoniam hi istam præ aliis excoluerunt atque magno studio diuulgarunt.

§. XIX.

Summa doctrinæ Jesuitarum de probabilitate hæc est: licere cuique eam opinionem tuta conscientia sequi, quam quatuor, vel tres, vel duo, vel unus etiam grauis doctor traiderit; itemque consultum de aliqua re doctorem posse respondere juxta probabilem aliorum sententiam, quamuis ipse doctor ejusmodi sententiam speculatiue falsam esse certo sibi persuaideat, ex quo axioma profluxit, probabilem omnem opinionem etiam falsam & legi diuinæ contrariam a peccatorum Deo excusare. Paria ex Ferdinando a Castro Palao jamdum §. X. XII. & XIII. adtulimus. Jam cum notum sit, nullam sententiam tam absurdam esse, quæ non ab uno vel altero defendatur: facile colligi potest, quod admissio illo dogmate Jesuitarum de probabilitate omnia crimina sine nota peccati committi queant. Maxime laudant Jesuitæ aliique eorum principia sequentes doctores illos, qui numerum opinionum probabilium augent, quoniam eo ipso ex eorum supposito peccata minuuntur. Abominanda sunt, quæ in laudem Dianæ scribit Johannes Caramuel apud Rachelium in *exam. probil.* c. 10. ego, inquit, ingenium Dianæ viri quidem doctissimi veneror, ejus industria multas opiniones euasisse probabiles, quæ antea non erant: inuidus sit, qui non adfirmet. Si jam sunt probabiles, quæ antea non erant, jam non peccant, qui eas sequuntur, licet ante peccauerint; ergo si ejusmodi peccata ab orbe literario Diana sustulit, merito dicitur agnus Dei, qui abstulit peccata mundi. Habento Nauarrus & veteres

casuista gloriam suam: sunt Leonæ, & a rigore & severitate laudantur: esto agnus tu, laudandus a benignitate. Ita infanit Caramuel. Diutius hisce non immorabor, absurditates enim Jesuitarum jamdum fati detexerunt & refutarunt Montaltius, Wendrockius, & qui idem est, Paulus Irenæus, Samuel Rachelius, alique. Equidem literæ prouinciales Ludouici Montaltii A. 1690. Parisiis instinctu Jesuitarum damnatæ fuerunt; verum hoc veritati non officit, sed prudentiores statim judicant, ejusmodi libros damnatos veritate ut plurimum repletos esse, quam aduersarii non nisi brachio seculari implorato remouere audent. Taceo, quod multi etiam cœtui pontificiorum addicti dogmata illa detestati sint, ut Vincentius Baronius *in theologia morali aduersus probabilitatem*, Gonetus *in dissertatione de probabilismo*, Esclapezius *contra probabilitatem*, alique, quos recenset Dn. Buddeus *in histor. jur. natur.* §. 14.

§. XX.

Hoc saltem adhuc subjungimus, quod, uti Rachelius *in exam. probabil. Jesuitic. c. 1.* probabiliter existimat, Jesuitæ dogma recensitum ex Rabbiorum scriptis hauserint. Ita enim referente eo Lipmannus: *intero triennio dissenere domus Schammai & domus Hillel: illi dicebant, juxta nostram sententiam statuendum: hi regerebant, imo vero juxta nostram ferendum est judicium. Egressum est atque auditum oraculum diuinum: utraque sunt verba Dei viuentis, statuendum vero juxta sententiam domus Hillel.* Porro idem Lipmannus: *etiamsi dicant tibi Rabbinæ, dextram esse sinistram, ratum erit & verum, quod confir-*
mant.

enam. Et paulo ante: *adparet legem a Deo S. B. juxta cum tredecim modis argumentandi hoc sine datam, ut quilibet sapiens exponeret eam pro captu ingenii sui: quin tantum, quo operaretur atque scrutaretur eam, quoad ejus fieri potest, citra pigritiam. Quod si visum fuerit Synedrio, juxta legem illosque modos colligendi rem quandam esse mundam, erit munda: & si alii surrexerint post eos, atque his ipsis videatur juxta eandem legem modosque argumentandi, illam ipsam rem esse immundam, habebitur immunda. En fidem carbonariam apud Rabbinos & merum autoritatis humanæ præjudicium, probabilitate improbabili subnixum. Idem deprehenditur omnino in dogmate probabilitatis Jesuitarum.*

§. XXI.

Vidimus hætenus, quomodo probabilitas in philosophia rationali & morali consideretur, v. §. I. & VI. subnectendum ergo nunc quoque est, quænam in jure nostro probabilitas dicatur. Primo vocabulum illud accipitur de eo, quod bonus paterfamilias facere solet. Ita Ulpianus in l. 7. §. 13. ff. de SC. Macedon. quod dicitur in eo, qui studiorum causa absens mutuum acceperat, cessare SCrum, ita locum habet, si probabilem modum in mutua non excessit: certe eam quantitatem, quam pater solebat subministrare. Papinianus in l. 31. §. 7. ff. de negot. gest. sed qui sumtus necessarios probabiles in communi lite fecit, negotiorum gestorum actionem habet. Hic significatus ad nos in præfenti proprie non spectat.

§. XXII.

Porro probabilitas *juris* in legibus occurrit, & hinc pro-

probabile dicitur, quod justum & legibus consentaneum est. Ita in *l. 2. §. 7. ff. de vacat & excus. muner.* dicitur, quod munera, quæ consilio prudentis viri obiri possunt, non remittantur, nisi certis & probabilibus, id est, lege adprobatis, *caulis.* in *l. 11. §. 2. in f. ff. de juridict. habetur, Cassii & Pegasi sententiam probabilem esse, id est, intentioni legis magis conuenientem, qualis locutio etiam in l. 1. §. 5. ff. de exercit. act.* occurrit, ibi: *quæ sententia mihi videtur probabilis.* Ex diuerso sententia minus probabilis adpellatur, quæ a bono & æquo recedit. Ulpianus in *l. 27. §. 2. ff. de recept. qui arbitr. recep. stari autem debet sententiæ arbitri, quam de re dixerit, siue æqua, siue iniqua sit, & sibi impu- tet, qui compromisit.* Nam & diui Pii rescripto adjicitur: *vel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet.* Plura suppeditabit Briffonius de verb. signif. verb. probabilis.

§. XXIII.

Datur etiam probabilitas intuitu facti, quando quæritur, urum factum aliquod vere commissum sit, annon. Hic tamen probabile duobus modis accipitur. Aliquando scilicet probabile idem est, ac euidens. Exemplum occurrit in *l. 28. in f. C. Theod. de judais lib. 16. tit. 8.* ubi ita: *parentes tamen sub tali elogio, qui suppeditabunt probabilia & manifesta documenta, solam eis falcidiam debite successione relinquant.* Verum hic quidem significatus in præsentem ad nos non pertinet.

§. XXIV.

Probabile itaque in altero significato nobis hic dicitur, quando de ipso facto judici euidenter non constat,

stat, argumenta tamen nonnulla adfunt, quæ ipsum movent, ut credat, factum ita, vel aliter sese habere. Interdum enim probabile est, factum ita comparatum esse, prout adferit ille, qui factum illud fundamenti loco supponit; interdum vero judici magis probabile videtur, factum suppositum vero fundamento destitutum esse. Verbo: probabile quandoque est, reum nocentem, quandoque autem innocentem eum esse.

§. XXV.

Hæc probabilitas intuitu facti ad nos in præsentî præcipue pertinet, quippe quæ illis casibus maxime se exferit, quando de imponendo juramento suppletorio, purgatorio, vel de ipsa etiam tortura dictanda agitur, de quo in capite sequenti de effectu probabilitatis uberius differendi occasio occurret. Interim tamen & probabilitas juris simul consideranda est, de qua paulo ante in §. XIII. diximus. Ita quando quæritur, utrum victus victori ad refundendas expensas teneatur? exceptio a regula adfirmatiua suppeditari solet, quod expensas refundere non obstringatur victus, si probabilem litigandi causam ille habuit, id est, si existimavit & existimare potuit, adferiones suas, quas agendo, vel excipiendo protulit, iustas & legibus congruentes esse.

§. XXVI.

Probabile alias in jure & apud DD. quoque vocatur *verosimile*, perinde, ut supra §. II. de probabilitate logica diximus. Nam & in jure illud verosimile dicitur, quod legibus interpretandi conuenit. Ita in l. 9.

§. 1. ff. und. cognat. quia verisimile non videbatur, tam conjunctum sanguinis defuncti valetudinem ignorasse. Halonder legit: *Tam conjunctum consanguinei defuncti.* in l. 96. pr. ff. de legat. 1. Julianus: *respondi, verosimilius est, patrem familias demonstrare potius heredibus voluisse, &c.* In Nicolai Euerhardi *locis argumentorum legalibus* peculiaris etiam locus a verosimili deprehenditur.

§. XXVII.

Probabilitatis synonymum quoque est *præsumtio*. Præsumere interdum est opinari, & præsumtio pro opinione est, Briffonius *de verb. signif. voc. præsumere & præsumtio*. Ita in l. 67. §. ult. ff. de legat. 2. *ne scilicet honor bene transacti matrimonii, fides etiam communium liberorum decipiat patrem, qui melius de matre præsumserat*, id est, cui probabile visum erat, matrem liberis reddituram esse, quod pater ipsis reddi voluerat. Et hinc etiam citatus Euerhardus in loco de verosimili *num. 18. seqq.* simul de præsumptione ejusque speciebus agit. Nota tamen, quod quando dicimus, præsumtionem esse probabilitatem, hoc solum ad præsumtionem hominis, quæ vocatur, id est, judicis, & ad præsumtionem juris pertineat. Præsumtio enim, quam juris & de jure esse dicunt, ad evidentiam ex dispositione legis magis pertinet, quam ad nudam probabilitatem, quoniam scilicet illa probationem in contrarium non admittit. Non obstat, quod nonnulli probationem contrariam locum habere adferant, si illa non directo, sed indirecte per testes fiat, vel etiam per confessionem aduersarii, Euerhard. *loc. cit. num. 20.* hæ enim exceptiones meram

ram contradictionem inuoluunt, quia idem est, ac si dicerem: præsumtio juris & de jure non admittit probationem in contrarium & tamen admittit. Certe, quod directe non licet, nec per indirectum licere debet, quoniam alias tota regula destrueretur.

§. XXIX.

Probabilitas, quando in jurisprudentia consideratur, non raro eosdem tres diuersos gradus habet, de quibus supra §. V. diximus, ubi probabilitatem logicè considerabamus. *Summa* adpellari potest, v. g. in materia probationis, quando probatio femiplena major adest, ut duo testes, unus omni exceptione major, alter vero quodammodo suspectus. Rarissime enim ejusmodi testimonium fallit. *Media*, quando quis unius testis omni tamen exceptione majoris testimonio munitus est, aut, si mercator, vir integræ vitæ & fidei, librum suum utramque paginam continentem, omnique vitio carentem producit. *Infima* vero, quando unius testis omni exceptione non majoris depositio adest, quo etiam in criminalibus indicia remotiora pertinent, quorum unum solum ad torturam non sufficit, v. *const. crim. Carol. art. 25. 26. 27.* Huc etiam referre posses indicium ex physiognomia, parentum vitæ genere, & similia. An vero in casibus singularibus obuenientibus probabilitas summa, media, an infima adest, hoc judicis arbitrio ex circumstantiis in actis obuenientibus determinandum est.

§. XXIX.

§. XXIX.

Scilicet iudex secundum acta & probata iudicare tenetur, & ergo probabilitas quæ in actis fundata non est, nullum quoque effectum iudicum producit. Loquor de probabilitate facti, v. supra §. XXVIII. Sæpius accidit, ut quando contra quempiam inquisitio instituitur, multis hominibus, qui acta judicialia non inspexerunt, admodum probabile videatur, inquisitum illud delictum, quod ipsi imputatur, perpetrasse, unde etiam dicere solent: es sÿne sehr probable, sic wolten das juramentum credulitatis darauß abstatthen / & quæ similes sunt loquendi formulæ; verumenimvero, quamuis omnibus, vel pluribus ita videatur, si tamen in actis sufficiencia indicia non reperiuntur, opinio hominum non attenditur, sed sententia absolutoria sequitur. Ex diuerso, licet omnibus admodum probabile videatur, inquisitum plane innocentem esse, imo licet aliquis sese offerat, et wolle darauß schweren / daß der Mann unschuldig sey; opinio tamen & præsumptio hæc omni plane effectu destituitur, si ex depositionibus testium in actis urgentia indicia deprehenduntur, ut probabile sit, inquisitum delictum ipsi imputatum perpetrasse. Posses itaque hoc intuitu probabilitatem in *iudicalem* & *extrajudicalem* dispescere, quarum illa effectum post se trahit, hæc vero nullum. Sed diutius hisce immorari nolumus, verum ad ipsum probabilitatis effectum nunc progredimur.

CAP. II.

De Probabilitatis effectu.

CONTENTA HUIUS CAPITIS.

Effectus probabilitatis in materia de processu maxime conspicitur, §. I. probabilitas, quod quis mandato instructus sit, licet expressum mandatum producere nequeat, oritur ex consanguinitate intuitu certarum personarum, nec non ex aliis circumstantiis, §. II. non omnes adfines ad ejusmodi presuntum mandatum prouocare possunt, §. III. precipue post adfinitatis dissolutionem, §. IV. probabilitas tamen & in hac materia probationi in contrarium cedit, §. V. probabilitas ex semiplena, aut semiplena maiori probatione proueniens hoc operatur, quod quis ad iuramentum suppletorium admittatur & sic testis in propria causa esse queat, §. VI. exceptionem vulgo addunt si causa sunt magna & ardua & probatio semiplena solum adest, quae tamen exceptio rejicitur, §. VII. in criminalibus probabilitas effectum habere non videtur, quia eorum intuitu probationes luce meridiana clariores requiruntur, §. IIX. sed respondetur ad hoc dubium diuersos casus ab inuicem separando. Indicia nihil aliud sunt, quam argumenta probabilia, §. IX. differentia a Menochio statuta inter presumptionem, indicium, coniecturam, signum, suspicionem, & admniculum. Quid iuxta ipsum sit praesumptio, indicium & coniectura? §. X. quid signum? §. XI. quid suspicio? tres ejusdem gradus, §. XII. admniculum vel uehemens, vel non uehemens, §. XIII. rejicitur illa praetensa differentia Menochii. Conuenientia praesumptionis, signi & coniecturae, §. VI. signum quoque, suspicio & admniculum nihil aliud sunt, quam probabilitas, §. XV. argumenta probabilia in criminalibus non semper eundem, sed mox hunc, mox diuersum effectum produciunt, unde res prudentis iudicis arbitrio est relinquenda, §. XVI. effectus probabilitatis est, ut contra inquisitum mox inquisitio, mox territio, mox ipsa etiam tortu-

ra a iudice decernatur, §. XVII. si nulla probabilitas adest, inquisitus absolui debet. Nulla vero adest probabilitas, si femina magie inculpata dicit, se alium in monte Brukero vidisse, vel ejus rebaptizationis a diabolo susceptae interfuisse, §. XVII. vel si inquisita torta lacrymas fundere non possit, aut si in somnum declinat, aut si nimis religiosa, aut erecta & aperta fronte neminem adspicit, aut nimium olet, aut canes insolite gesticulantes, vel insolite magnitudinis unice magnificat & aestimat, §. XIX. nulla probabilitas delicti commisi oriur, licet persona suspecta supernatet. Formula adjurationis aque & hominis, §. XX. in delictis, quae poenam capitis, aut corporis adfectiuam non merentur: effectus probabilitatis in eo consistit, ut inquisito vel juramentum purgatorium, vel iuramentum verbalis dicitur, §. XXI. de innocentia euidenter nondum constat, quamuis quis juramentum purgatorium presterit, vel torturam sustinuerit, sed probabilitas solum adest, unde saltem ab instantia absoluitur reus. Casus quando de innocentia euidenter constat & absolutio ab ipsa inquisitione subsequitur, §. XXII. confessio rei in causis civilibus euidentiam operatur, non vero in criminalibus, nisi de corpore delicti iudici constet, & hac non solum ad iudicalem spontaneam, sed quoque ad extrajudicalem & eam, quae sub tormentis facta, pertinent, §. XXIII. quando plures testes discrepant in testimonio probabilitas interdum a qualitate, interdum a modo depositionis, interdum a numero testium, interdum quoque a negotii qualitate prouenit, §. XXIV. probabilitas non oriur, quando testis rationem depositionis reddere nequit, vel quando dicit, se certo non recordari, vel si alternatiue respondet, §. XXV. iudex non debet iudicare contra id, quod verosimile, §. XXVI. quando iudex alteram opinionem iudicat esse probabilem, an liceat sequi minus probabilem? negatur, nisi opinio minus probabilis in praxi certo sit recepta, quod exemplo illustratur, §. XXVII. quid, si ex diuersis opinionibus altera iure canonico sit adprobata? §. XXVIII. si utraque opinio aequae probabilis est, an deur casus pro amico? adfirmat Dn. ab Andlern cum aliis, quorum ratiocinia recensentur, §. XXIX. quae tamen remouentur, §. XXX. quomodo iudex in eiusmodi casu obueniens sibi consulere debeat? §. XXXI. an aduocatus sententiam minus probabilem sequi possit? adfirmat Dn. ab Andlern, nos regulariter negandum esse censemus, §. XXX. probabilis litigandi causa a refusaliter expensarum liberat, licet quis in iudicio victus fuerit. Recensentur casus. quando probabilis litigandi causa adest dicitur, §. XXXIII. alia probabilitatis exempla per indicem recensentur, §. XXX. Conclusio dissertationis, §. XXXI.

§. I.

Cum actiones juxta *pr. I. de action.* nihil aliud sint, quam jus persequendi in judicio, quod sibi debetur, in actionibus vero non solum quærat, an factum aliquod vere sit commissum, sed simul etiam, si commissum, utrum legibus sit conforme, & porro evidentes probationes in omnibus casibus non suppetant; hinc in materia de processu effectus probabilitatis præcipue conspicitur. Deficientibus enim argumentis liquidis ad probabilia est recurrendum.

§. II.

Perlustrabimus nonnullos casus. Primum ex materia de *mandato procuratorum* adferemus. Qui procuratorem alterius se esse & mandatum habere adserit: is adseritionem suam probare tenetur, quoniam mandatum facti est. Interim tamen nonnullæ personæ deprehenduntur, quæ præsumtum mandatum habent, & sic ab iis expressum mandatum non exigitur, siue, admodum probabile est, principalem negotium expediendum illis commississe, qui pro procuratoribus sese gerunt. Tales enumerat Ulpianus in *l. 35. pr. ff. de procur. sed hæc*, inquit, *personæ procuratorum debebunt defendere, quibus sine mandatu agere licet: utputa liberi, licet sint in potestate; item parentes, & fratres; & adfines, & liberti.* Mandatum illis solet dari, quorum industriam probamus, & ex eo quidem capite, quia probabile esse existimamus, fore, ut hi utilitatem nostram sint promotori. Quis vero dubitaret de parentum, liberorum, fratrum & adfinium amore nec non studio promouendi correlatorum suorum utilitatem? & ex eodem fundamento etiam

iam consortes litis post litem contestatam, l. 2. C. de consort. ejusd. lit. pariter & illi admittuntur, qui instrumenta ad causam pertinentia penes se habent, si sunt integræ vitæ, ut probabile non sit, illos ejusmodi instrumenta incisci & inuitis dominis possidere, aut subripuisse, ordin. camer. part. 1. tit. 21. §. Weiter sehen. 2.

§. III.

Quod adfines adinet, hoc in specie adhuc notandum, quod DD. saxonici eorum nomine socerum & generum solummodo intelligant, non vero vitricum & priuignum, Carpzou. de proc. tit. 5. art. 6. num. 46. B. Stryk. us. mod. ff. de procurat. §. 46. Quamvis vero alii dissentiant, existimantes, quod ipso etiam jure saxonico vitricus & priuignus in hac materia adfinium nomine veniant, subiecta ratione, quod etiam inter priuignum & vitricum quidam parentelæ respectus intercedat; mihi tamen contraria sententia & de jure ciuili & de saxonico magis sese probat. Inter socerum scilicet atque generum regulariter magna intercedit conjunctio, & hinc probabile est, quod alter alteri expeditionem negotii demandaerit; ast vero inter vitricum & priuignum ejusmodi animorum conjunctio rarissime intercedit & per consequens eadem præsumptio atque probabilitas neutiquam adest. Occurrit, fateor, quidam parentelæ respectus; verum enim vero ille respectus, quisquis sit, in nostro casu non præbet fundamentum decisionis. Priuignus ut plurimum persuasus est, vitricum ipsius bonis insidiari, & vitrici etiam non raro bonis illis inhiant; quodnam ergo fundamentum probabilitatis adest, quod vitricus priuigno & ex diuerso priuignus vitrico negotiorum expeditionem demandare voluerit, alter enim alterum ut plurimum odit.

§. IV.

§. IV.

Ex dictis facile etiam deciditur alia quæstio: *utrum dissoluta adfinitate intuitu soceri & generi facultas sine mandato expresso experiundi adhuc duret?* adfirmat Carpzou. de process. d. tit. 5. art. 6. n. 49. negat vero Berlich. p. 1. concl. 14. n. 49. & post eum Stryk. us. mod. ff. de procur. §. 47. Huic negatiuæ nos etiam subscribimus. Experientia enim quotidiana testatur, quod dissoluta adfinitate pristina illa conjunctio inter socerum & generum, si non penitus cesset, admodum tamen remissior sit, atque hinc non solum probabilitas ante adducta cesset, sed simul etiam ejusdem effectus. Nostrates non incongrue dicere solent: *Wann das Kind todt ist / so ist auch die Schwatterschafft aus.*

§. V.

Probabilitas cedit probationi in contrarium adlatæ, vel, prout alias dicere solent, præsumtio cedit veritati. Hinc profluit, quod quoties unus ex mandato præsumto aliquid expedire vult, alius vero expresso mandato instructus circa idem negotium expediendum concurrit: hic priori merito præferri debeat, omnis enim probabilitas nunc cessat, quoniam euidencia in contrarium adest. Ulpianus in l. 40. §. ult. ff. de procur. in his autem, inquit, *personis, in quibus mandatum non exigimus, dicendum est, si forte euidens sit, contra voluntatem eos experiiri eorum, pro quibus interueniunt, debere eos repelli: ergo non exigimus, ut habeant voluntatem, vel mandatum, sed ne contraria voluntas probetur, quamuis de rato offerant cautionem.* Reliqua ad materiam hanc pertinentia non repetemus, quia vulgo a DD. sub titulo ff. de procuratoribus tradi solent.

§. VI.

In materia *probationis* quoque maximus probabilitatis effectus deprehenditur. Scilicet, qui semiplenam, aut semiplena majorem probationem adtulit, ei, ut notum est, juramentum suppletorium deferri solet. Nonne vero hoc iniquum est, ut hac ratione quis testis in propria causa constituatur? non sane, sed quoniam v. g. actor ejusmodi probatione jam instructus est, urgens exinde probabilitas nascitur, causam ipsius optimo fundamento superstructam, & proinde actorem in supplementum jurantem perjurium commissurum non esse. Et hæc ipsa probabilitas judicem mouet, ut juramentum suppletorium actori deferat, siue hoc petat actor, siue non, nam ex officio etiam dictari potest. Idem obtinet in reo, qui intuitu exceptionis ejusmodi probationes plene nondum sufficientes adtulit.

§. VII.

Hactenus nullum dubium subest, unde adlegatione legum & DD. non indigemus. Videamus vero de exceptione adfertionis traditæ, quam vulgo subnectere confueuerunt, si semiplena probatio solum adest. Regulariter, dicunt, in magnis & arduis causis juramentum necessarium non deferretur propter suspicionem perjurii ratione magni commodi, nisi plus quam semiplene probatum sit. Ita post Alexandrum, Curtium juniorem aliosque Andreas Gailius in *observationibus suis* l. 1. obs. 108. num. 11. quid ergo? juramentum purgatorium parti aduersæ deferendum esse existimant, Dn. Schöpffer *synops. jur. ff. de jurejur. num. 46.* Verum, quod pace dissentientium dictum sit, hæc adfertio nobis admodum dubia videtur. Probabile esse volunt, eum, qui ex præstatione jura-

juramenti suppletorii magnum commodum consecuturus est, perjurium commissurum esse, idque ob habendi libidinem, quæ ad acerrimos & maxime stimulantibus adfectus pertinet. Si ergo hic jurat, maximam pecuniæ summam consequitur. Sed quid jam de altero dicendum erit, cui juramentum purgatorium imponere volunt? sane, si hic juramentum purgatorium præstitit, maximam illam pecuniæ summam, de qua diximus, retinet, quam alteri persolvere debuisset, & sic maximum commodum ipsi obuenit. Annon ergo & hoc casu probabile est, eum perjurium commissurum esse? puto eandem subesse rationem, reus enim iisdem, quibus actor, adfectibus agitatur & habendi libido intuitu illius quoque acerrimus adfectus est. Ratio ergo nullius momenti est, quæ contra eum adferebatur, qui juramentum suppletorium præstare debuisset. Ergo ad qualitatem personæ potius respiciendum erit, quæ scilicet ex partibus litigantibus magis probatæ vitæ & fidei sit, & huic juramentum vel suppletorium, vel purgatorium deferendum, quo ipse inclinare videtur Gailius *loc. cit. n. 10.* quando dicit, in causæ cognitione quoad delationem juramenti suppletorii quatuor esse consideranda, conditionem personæ, naturam causæ, quantitatem rerum & qualitatem factorum. Quod si ratione qualitatis personarum ex utraque parte omnia paria sunt, pro reo iterum pronunciare solent; sed vero non video, quare actor ad suppletorium non sit admittendus, si vir integræ existimationis est, leges enim ad juramentum suppletorium illum admittunt, quoties semiplena probatione est instructus, talis autem hic supponitur. Nec obstat, quod in dubio partes rei sint

fa-

fauorabiliores, quam partes actoris; respondetur enim, hanc regulam ad eum solummodo casum pertinere, quando utraque pars probationes adtulit eæque probationes sunt æquales; hic vero ejusmodi æqualitas non adest, quoniam non reus, sed actor probauit & hic quidem semiplenam probationem adtulit.

§. IIX.

Quæritur hic: *utrum in criminalibus quoque probabilitati esse &us aliquis sit tribuendus?* negandum videtur, quia in ejusmodi causis probationes luce meridiana clariores, ut DD. loqui amant, requiruntur, *l. f. C. de probat. Gail. 2. obs. 94. n. 1. 2.* probabilitates autem & præsumptiones ita claræ dici nequeunt, sed sunt probatio per argumenta probabilia facta dicente Lauterbachio *compend. jur. tit. ff. de probat. & presunt.* Sed salua nihilominus res est, modo diuersos casus probe separemus.

§. IX.

Scilicet in criminalibus vel est quæstio de inquisitione instituenda, vel juramento purgatorio, aut ipsa tortura inquisito dictanda, vel denique de sententia definitiua eaque pœnam capitis inferente. concipienda. In ultimo casu omnino probationes luce meridiana clariores requiruntur, in prioribus casibus vero probabilia etiam argumenta locum inueniunt. Indicia contra inquisitum in actis occurrentia sunt hæc argumenta probabilia, quæ in constitutione criminali vocantur *redliche Anzeigung/ Wahrzeichen/ Argwohn und Verdacht/ item redlich gnugsam anzeigen/ d. const. crim. art. 18. & 19. Argwöhnigkeit der Missethat/ art. 24. argwöhnige Theil/ oder Stück von Anzeigung peinlicher Frag/ art. 27. & 28.* Indicia itaque nihil aliud sunt, quam argumen-
ta

ta probabilia, quibus iudex mouetur, ut credat, delictum alicui imputatum ab eo reuera commissum esse, seu, ut definit Baldus in *l. non hoc. col. ult. C. und. legit.* citante eum Menochio de *presunt. l. 1. quest. 7. num. 5. & 6.* indicium est conjectura ex probabilibus & non necessariis orta, a quibus potest abesse veritas, sed non verisimilitudo veri, quæ quandoque mentem iudicantis ita perfringunt, ut cogant conscientiam iudicis iudicare secundum ipsa.

§. X.

Consideremus hic incidenter ea, quæ Menochius *loc. cit.* de differentia inter *presumptionem*, *indicium*, *conjecturam*, *signum*, *suspicionem* & *adminiculum* adfert. Multum hæc inter se differre scribit, & omnes ita scribere subjungit. *Presumptio*, pergit, interdum oritur a probabilibus, qualis est præsumtio juris, vel hominis, interdum vero a necessariis, qualis est præsumtio juris & de jure. *Indicium* solum nascitur a probabilibus. *Conjecturam* num. 21. nasci dicit a probabilibus, sicut & indicium. Adscribamus propria Menochii verba sequentia: quocirca, inquit, idem Baldus in *l. 1. column. 3. vers. unde queritur. C. de privileg. dot.* scribit, *conjecturam idem esse, quod indicium*, & rusticos Papienses adpellare *indicia conjecturas*. Et subjungit Baldus, *conjecturas dici, quia conjunguntur origini suæ, & esse quasi connexas & colligatas*. Et clarius docuit Curt. sen. in *l. admonendi. num. 290. ff. de jurejur. conjecturam & indicium esse duo synonyma*, quod sentit & Baldus in *l. 2. pr. ff. de excus. tut. cum dixit, quod conjectura æque indirecte tangit factum*

E

pro-

probandum, ac indicium. Legi tamen, addit, apud bene eruditum Liliū Gregoriū Giraldū in commentariis symbolorum Pythagoræ, conjecturam esse signum, quod natura ipsa demonstrat, ut lac in puerpera, fumus ex igne. Quod si ita res se habet, dicendum est, conjecturam esse presumptionem a natura necessariis provenientem, quam suo loco jam explicuimus. Ego, subnectit, existimo, conjecturam proprie dici, quæ non a necessariis, sed a probabilibus oritur. Nam si a necessariis oritur, non dubia, sed certa res esset, cum tamen conjectura sit de re dubia. Est enim conjectura rei (ut Spenſippus ait,) latentis indicium. Et est id, quod per rationes, & signa, & tempora, & hujusmodi conficit, id est, cogitat & colligit.

§. XI.

Signum post M. Tullium l. 1. de inuent. ita definit Menochius num. 32. quod sub sensum aliquem cadit & quiddam significat, quod ex ipso profectum videtur, quod aut ante fuerit, aut in ipso negotio, aut post fit consecutum, & tamen indiget testimoniis & majoris confirmationis, (sunt verba Menochii,) ut cruor, fuga, pallor, puluis, & quæ his sunt similia. Hinc itaque, pergit, fit, ut si videmus gladium cruentum, statim argumentabimur, cædem esse factam. Si magnum strepitum audimus in foro, seditionem ortam esse suspicamur. Si vocem audimus amici, cognoscimus, eum adesse: sic ex gustu cognoscitur mel, quia dulce est, ex tactu glacies, quæ frigida est, atque ita de ceteris. Hæc igitur omnia, concludit, quæ a sensibus inducuntur argumenta, vocantur signa.

§. XII.

§. XII.

Suspicionem describit *num. 41.* quod sit passio animi, aliquid firmiter non eligentis, vel juxta Bartolum in *l. admonendi. num. 21. ff. de jurejur.* (quam descriptionem reliquis omnibus præfert,) suspicionem esse, quæ animum judicis aliquo leui argumento in aliquam partem inclinât, etsi non omnem excludit dubitationem, vel adhuc juxta alios, esse speciem quandam probationis inducentem animum judicis ad aliquid credendum, non tamen habere eum probationis gradum, quo fixe applicat iudex ille animum ad unam partem, sed eum ambiguum reddere. Hujus suspicionis *tres gradus* constituit *num. 47. seqq.* *Primus est*, quando indicia leuia admodum sunt, quo casu suspicio temeraria vocatur. *Secundus est*, cum iudici fortiora argumenta adparent, & incipit opinari & uni parti adhærere, aliquod tamen dubium modicum adhuc remanet. Hæc vocatur *verisimilis & vehemens*, cujus exemplum ex *Simanca in praxi contra hæreses tit. 41. num. 3.* adducit, si quis explicite negat aliquas propositiones fidei, quas tenetur ex officio scire, is vehementer quidem suspectus est, fieri tamen potest, ut talis negatio ex ignorantia, vel animi leuitate sit orta. *Tertius gradus est*, quando iudici post a se conceptam opinionem alia urgentiora ita superuenientia argumenta, ut constanter & sine dubio uni parti adhæreat. Hæc vocatur *violenta*, cujus exemplum ex *Simanca loc. cit. num. 4.* adducit, si quis propositiones hæreticas publice adserat, vel ceremonias impiorum faciat. Nam etsi possibile sit, quod errore ductus & sine intellectu, aut sine pertinacia faciat; at-

tamen ecclesia, quæ judicat exteriora, violenta suspitione quadam suspicatur hunc esse hæreticum.

§. XIII.

Quod denique *adminiculum* adinet, illud in genere non describit Menochius, sed *num. 75.* Baldum secutus illud statim in *vehemens* & non *vehemens* distinguit. *Vehemens* juxta illum est suppletio defectus probationis per se solum non operans, sed cum alia cooperatione cooperans. *Non vehemens* autem aliqualis confirmatio rei probabilis, ubi citat *l. 2. §. 1. ff. de excus. tut.* in qua tamen nihil aliud habetur, quam *quod etas probetur aut ex natiuitatis scriptura, aut aliis demonstrationibus legitimis.*

§. XIV.

Hæ sunt differentia illæ a Menochio adductæ, exiguae sane & quæ nomen differentiarum vix merentur. *Præsumtionem*, quæ juris & de jure esse dicitur, ex numero præsumtionum proprie sic dictarum jamdum *c. I. §. XXVII.* eliminauimus: ergo ex nostra hypothesi cessat leue illud discrimen, cujus mentionem injiciebat Menochius (supra §. X.) quod *indicium* a probabilibus solum nascatur, præsumtio autem interdum a probabilibus, interdum vero a necessariis. Quod enim a necessariis argumentis nascitur, sicut Menochii, id non est probabile, sed euidens, & quis hoc ad artificialem probationem referret, quando Lauterbach *comp. jur. tit. ff. de probat. ab init.* in hac propositione: *si 20. Januar. Tubingæ sui, non sui eodem Lipsiæ,* artificium latere existimat. Ego potius hoc ad probationem inartificialem referendum esse censeo, illa enim propositio tam euidens

dens est, ut nec indoctus de ea dubitare queat. Nar-
rant quidem de diuo Ambrosio, eum mane missam Ro-
mæ celebrasse, statim vero eum Mediolani visum fuis-
se, & de beato Isidoro simile scribunt, Boer. *qu. 175. n. 7.*
Menoch. *de A. I. Q. l. 2. cas. 270. n. 11.* sed hæc, si vera
sunt, ab ipsis autoribus citatis ad miracula referuntur.
Conjecturam ipse Menochius a probabilibus nasci dicit, &
hinc eadem cum præsumptione coincidit.

§. XV.

Eadem probabilitas in *signo* subest, de quo ante in
§. XI. Dicebat Menochius, hoc quidem sub sensum cade-
re & quiddam significare, quod ex eo profectum vi-
detur, sed tamen, addebat, *hoc indigere testimoniis, at-
que*, ut loquitur, *majoris confirmationis.* Hæc ipsa est
probabilitas in sensu juridico. De *suspicionem* idem judi-
cium esto. Dicebat inter alia: suspicionem esse speci-
em quandam probationis inducentem animum iudicis
ad aliquid credendum, non vero habere eum probatio-
nis gradum, quo fixe applicat iudex ille animum ad
unam partem, sed eum ambiguum reddere. Eadem
& omnia hæc verba, si recte explicantur, eodem mo-
do ad præsumptionem & probabilitatem quadrant. Et
quando post alios tres gradus suspicionis adducit: hi, mo-
do recte explicentur, nihil aliud sunt, quam illi tres pro-
babilitatis gradus, de quibus *cap. I. §. XXIX.* locuti sum-
us. *Admiculum* non vehemens describebat Menochi-
us (supra §. XIII.) quod sit aliqualis confirmatio rei proba-
bilis. Ergo si *aliqualis confirmatio* solum est, nouum
quidem gradum priori probabilitati superaddit, interim
tamen euidenciam nondum constituit, sed probabilitas
E 3 ad-

adhuc manet. Idem de vehemente dicendum, quia enim hoc solum non operatur, id est, plenam probationem non constituit, ergo in se consideratum nihil aliud est, quam probabilitas & verosimilitudo. Adminiculum vocatur, quoniam præter hanc probabilitatem alia quædam probatio jam existit, v. g. unius testis depositio, cui accedit; ast vero propterea in se consideratum non amittit naturam probabilitatis & præsumtionis.

§. XVI.

Jam in viam redeamus. Diximus in §. IX. in causis criminalibus probationes luce meridiana clariores requiri, quando de sententia definitiva eaque pœnam capitis inferente concipienda agitur; extra hunc casum vero argumentis etiam probabilibus locum esse. Quæritur ergo, quemnam effectum ejusmodi probabilia argumenta producant? respondeo, non semper eundem, sed mox hunc, mox iterum alium, prout diuersus probabilitatis gradus adest, minima enim circumstantia & hic rem variat, unde DD. communiter rem prudentis iudicis arbitrio relinquunt, v. Menoch. *de arbitr. jud. quest. l. 2. cas. 270. n. 3.* Sed ita vagum, vel, ut aliqui loquuntur, effrenatum erit iudicis arbitrium? mox huic occurrere student DD. nostri, & hinc inter alios Scaccia *de iudic. l. 2. c. 9. n. 186. sqq.* certas regulas tradit. Iudex debet judicare secundum id, quod verosimile est. Recte. Quid vero est verosimile? hoc scilicet, quod conuenit juri naturali, quia verosimilitudo est cognata naturæ, Crauett. *conf. 8. n. 5.* Roland a Valle *l. 4. conf. 49. n. 39.* verosimile dicitur illud, quod conuenit juri communi, Crauett. *conf. 75. n. 24.* vel rationi, Scacc. *loc. cit. num. 171.* Plures ejusdem farinae regulas referre tædet, quoniam nullius sunt momenti. Regulæ

gula adlatæ in thesi recte sese habent: verum de eo in præfenti est quæstio: utrum iudex propter indicia in actis obuenientia inquisito torturam dictare possit, & si dictauit: utrum sententia illius juri naturali, communi, imo etiam rationi conformis sit? jam nihil aliud responderi potest, quam quod hoc arbitrio iudicis relinquendum sit, id est, quod iudex juxta regulas interpretationis jus ad factum in actis obueniens adplicare debeat.

§. XVII.

Effectus itaque probabilitatis in causis criminalibus hic est, ut iudex propter indicia, siue argumenta probabilia, mox inquisitionem, mox territionem verbalem, siue realem, mox etiam torturam ejusque vel primum, vel secundum, vel tertium gradum inculpato dicat, pro diuerso probabilitatis gradu. Atque ut eo melius de illo probabilitatis gradu constet, in provinciis præsertim saxonicis optime receptum est, ut in sententiis, quoties tortura dicitur, omnia indicia sigillatim recenseantur, quæ iudicem ad ejusmodi sententiam ferendam commouerunt. Ita enim & ipse inquisitus & alii etiam judicare possunt, utrum sententia juri communi & rationi conueniat, an minus.

§. XIX.

Quod si nulla adest probabilitas: inquisitus absolendus erit, neque enim tunc inquisitioni, neque torturæ locus datur. Quis v.g. crederet sceminis de magia inculpatis, quæ forsitan confitentur, quod Titium, vel Cajam in conuentu sagarum in monte Bructero, dem Blocksberg/ vel Brocken/ viderint, vel ejus rebaptizationi a diabolo, prout nugantur, susceptæ interfuerint, nec non, quod Titius splendida veste indutus fuerit, quod hirco infederit, salta-

ne-

uerit, cetera. Optime Brunnemannus *in proc. crim. c. 4. n. 28.* quando, inquit, confessus garrit de præstigiis fatanæ, recta ratio docet, talem confessionem ad inquisitionem, nisi alia indicia concurrant, non sufficere. Et paulo post addit: quis sanæ mentis homo, aut qui aliquem usum sensus communis habet, poterit huic confessioni credere de aliis, nisi alia adsint. Imo *c. 8. membr. 5. num. 65.* ipsos iudices pœna dignos censet, qui veneficas de sociis, quos in dicto monte viderunt, interrogant, confessiones actis adscribunt & ejusmodi præstigias pro veritate habent.

§. XIX.

Quis porro crederet, indicium magiæ adesse, si præsentia malefica etiam summe in equuleo excruciatu lacrymas in conspectu judicis fundere non possit, quod credit Sprenger *in mall. malef. p. 3. qu. 15.* Ita nulla probabilitas commissi criminis veneficii adest, quando mulieres tortæ omnem sensum doloris amittunt & in somnum declinant, de quo Berlich *p. 4. concl. 4. n. 167. sqq.* vel, quando quis nimis religiosum in actibus externis cultus diuini sese exhibet ac pietatem præ aliis adfectat, Manzius *in comm. ad art. 44. const. crim. v. 21.* vel quando persona inculpata erecta & aperta fronte neminem adspicit, aut nimium olet, aut canes insolite gesticulantes, vel insolitæ magnitudinis unice magnificat & æstimat, quas & similes ineptias recenset Crusius *de indic. delict. p. 2. c. 32.* Sed nolo hisce refellendis diu immorari, cum Crusium similesque jam ex merito notauerit Dn. Bodinus *in disp. de fallac. indic. mag. §. 16. sqq.*

§. XX.

Eadem ratione exploditur etiam indicium a supernatione personæ suspectæ desumptum. Quis enim probabilitatem tribueret rationi illi, quod aqua sagam propterea

pterea in finem suum recipere nolit, quoniam saga foedus in baptismo cum Deo initum violauit? alia ab aliis adductæ rationes ejusdem valoris sunt. Maxima diuini nominis profanatio deprehenditur in formula conjurationis aquæ, quam ex Jureto refert Petrus Heigius p. 2. quest. 39. num. 42. *Adjuro etiam te aqua per spiritum sanctum, qui super dominum in te baptizatum descendit, qui te inuisibili sanctificatione sacratum ad animarum purgationem inenarrabile constituit sacramentum, per quam olim & populus israeliticus sanctis pedibus transiuit, & ex aqua ferrum, quod casu ceciderat, Heliseus diuina virtute contra naturam natans in suo manubrio redire fecit, ut nullo modo suscipias huic hominem, si in aliquo culpabilis est ex hoc, quod illi obicitur, scilicet aut opere, aut consensu, seu conscientia, vel quolibet ingenio, sed per virtutem domini nostri Jesu Christi rejice ex te & fac illum natare super te, quatenus cognoscant fideles Christi, nullum præstigiū diuine virtuti posse resistere.* Homo in aquam proiciendus ita adjuratur: *quod si diabolo suadente celare dispo- fueris & culpabilis exinde es, euanescat cor tuum incrassatum & induratum, & non suscipiat te aqua incredulum & seductum, ut dicat populus, quia Deus noster iudex est, cujus potestas in secula seculorum.* Improbabilitatem prætenti hujus indicii fufius jam ostendit Heigius d. qu. 39.

§. XXI.

Diximus in §. XVII. effectum probabilitatis in criminalibus esse, ut iudex territionem, vel torturam inquisito dictare queat. Hoc jam, quantum quidem in specie ad torturam ipsam adinet, ita limitandum est, modo delictum ita comparatum sit, *ut inquisito confessio, vel conuictio, pœna capitis, vel ad minimum pœna corporis adfligenda dici possit*, ne scilicet medium eruendi veritatem grauius

nus sit, quam ipsa pœna dicitanda. Ubique vero etiam ad vitam ante actam respiciendum est, ob inquisit eine solche Person sey/ zu welcher man sich der That versehen könne/ *const. crim. art. 25.* Sed quid jam faciendum, si persona ita suspecta sit, crimen tamen ipsi imputatum pœnam corporis adficiuam non mereatur? juramento purgatorio tunc dabitur locus, aut si inculpatus persona admodum leuis sit, juramenti loco territio verbalis substitui solet. Non tamen hæc ita accipienda sunt, ac si juramentum purgatorium in iis solum casibus dicitur, quando nec capitalis, nec corporis adficiuam pœna locum habet. Sane in casu homicidii similisque atrocioris delicti imputati sæpe etiam ultra juramentum purgatorium non progreditur iudex, quando scilicet indicia remotiora saltem adsunt, nec ex vita ante acta probabile est, inquisitum ejusmodi delictum commississe.

§. XXII.

Ponimus jam, inquisitum vel torturam sustinuisse, vel etiam juramentum præstitisse; quæstio est: utrum nunc probabile saltem sit, an vero evidens inquisitum innocentem esse? existimamus, probabilitatem solum adesse, non vero evidentiam. Effectus hujus probabilitatis est, quod nunc quidem ab instantia absoluat hoc modo: dieweil inquisit in der peinlichen Frage (vel dieweil er vermittelst Eydes) erhalten/ daß er v. g. Titium bößlicher Weise nicht entleibet; So ist nunmehr wider ihn ferner nichts vorzunehmen/ sondern er wird (pro re nata) der gefänglichen Haft nunmehr erlassen. Hæc itaque probabilitas nihil aliud est, quam præsumtio hominis, siue judicis. Quemadmodum vero præsumtio hominis alias semper probationem in contrarium admittit; Ita etiam

etiam hoc casu, si deinde noua indicia intuitu prioris delicti emergunt, contra inquisitum denuo processus inquisitorius instituitur, & sæpe iterum ad torturam deuenitur. Euidencia ergo in sensu juridico non adest, nisi in illo casu, quando quis innocentiam suam per testes omni exceptione maiores probauit, v. g. per remotionem loci & temporis, si inquisito imputatur, quod die 1. Septembris Halæ furtum commiserit, ille vero probet, se toto illo die non Halæ, sed Lipsiæ, vel in alio loco fuisse, *v. const. crim. art. 47.* Et hinc nostro quidem iudicio in ejusmodi casu solum pronunciari potest: daß inquisit von der wider ihn angestelleten inquisition zu entbinden.

§. XXIII.

Interdum intuitu rei probatione & conuictione non est opus, sed ipse factum aliquod sponte *confitetur*. Hic causæ ciuiles a criminalibus probe sunt separandæ. In causis ciuilibus confessus pro iudicato est, qui quodammodo sua sententia damnatur, *l. 1. ff. de confess.* ergo hic confessio euidenciam, euidencia autem condemnationem operatur. At vero in criminalibus ejusmodi confessio, *etiamsi in iudicio facta fuerit*, ad id non sufficit, ut iudex confitenti pœnam ordinariam imponere queat. Bene Ulpianus in *l. 1. §. 27. ff. de quest. si quis ultro de maleficio fateatur, non semper ei fides habenda est: nonnunquam enim aut metu, aut qua alia de causa in se confitentur*, ubi simul exemplum adfertur de seruo quodam, Primitiuo, qui homicidium in se confingere metu ad dominum reuertendi suspectus erat. Eo itaque respiciendum, an probabilis & verosimilis sit ejusmodi confessio, de quo præcipuè ex indagatione corporis delicti, ut vocant, aliarumque circumstantiarum constare potest. Ita v. g. quando scemina ultro confitetur, se in-

fanticidium commiffiſſe, inquirendum eſt, an illi, inter quos perſona confitens verſata, ſigna grauiditatis unquam obſeruauerint? an perſona illa v. g. tumido utero, deinde vero mox iterum gracilis & pallida viſa fuerit? ex ipſa confitente eſt quærendum: quo tempore partum enixa fit? ubi partum enecatū ſepeliuerit? & quæ ſunt plura ſimilia alia. Quod ſi itaque præuia adcurata inueſtigatione de neutro horum ſatis conſtat, nec etiam cadauer infantis in loco deſignato, ad quem ſtatim mittere debet iudex, reperitur: pœnæ infanticidii ordinariæ locus non erit, quia non eſt probabile, delictum vere commiſſum eſſe, conf. Zanger. *de quæſt. & tortur. c. 5. num. 24. ſqq.* Stryk. *uſ. mod. ff. tit. de confeſſ. §. 10.* Idem obſeruandum *de confeſſione extrajudiciali*, propter quam ſolam ad tormenta deueniri non poteſt, niſi ea ſit verofiſimilis: Menoch. *de præſumpt. l. 1. quæſt. 89. n. 17.* Imo etiam intuitu *confeſſionis ſub tormentis factæ* hoc probe conſiderandum, quo pertinet locus *ex conſt. crim. art. 60.* So auff erfundene redliche Anzeigung einer Miſſethat halb peinlich Frag ſirgenommen/ auch auff Bekântniß des Gefragten = fleißige mügliche Erkundigung und Nachfrage geſchicht/ und in derſelben bekennter That halb ſolche Wahrheit befunden wird/ die kein Unſchuldiger alſo ſagen und wiſſen kunt/ alſodann iſt derſelben Bekântniß unzweifflicher beſtändiger Weiſe zu glauben/ &c. adde Carpzouium *in prax. crim. qu. 126. n. 14. §. XXIV.*

Quando quis probationem per teſtes ſuſcipit, ſæpius euenire ſolet, ut teſtes in deſiptionibus ſuis varii ſint, dum alter factum controuerſum negat, alter vero idem adfirmat. Dubium occurrit, cuiam major fides adhibenda, vel quod idem eſt, cujus deſiptione probabilior?

ICTUS

ICtus Arcadius in l. 21. §. 3. ff. de testib. si vero, inquit, ex his quidam eorum aliud dixerint, licet impari numero, credendum est: sed quod nature negotii conuenit, & quod inimicitie, aut gratie suspicione caret: confirmabitque iudex motum animi sui ex argumentis & testimoniis, & que rei aptiora & veroproximiora esse compererit: non enim ad multitudinem respici oportet, sed ad sinceram testimoniorum fidem, & testimonia, quibus potius lux veritatis adsistit. Eodem tendit Paulus in l. 114. ff. de R. J. dicens, in obscuris inspicere solere, quod verosimilius est, add. c. 32. X. de testib. c. 45. de R. J. in 6. Probabilitas itaque interdum a personarum qualitate: interdum a modo depositionis: interdum a numero testium: interdum quoque a negotii qualitate prouenit. Ita, si testes malæ famæ sunt & leuis opinionis, nulla vel modica fides eorum dictis est adhibenda, c. 9. X. de probat. Ita nulla probabilitas adest, si testes sibi in serie sui testimonii contradicunt, aut in testimonio sunt singulares, d. c. 9. Præualent itaque testes integræ existimationis & bonæ famæ & qui in depositione concordēs sunt. Si omnes testes sunt ejusdem conditionis: plurium testimonio statur, modo aptiora negotio & veroproximiora in suis testimoniis expresserint, d. c. 9. Ita quoque quælibet res præsumitur libera, magis creditur testibus de libertate deponentibus, quam illis, qui de seruitute testantur, Farinac. de test. l. 3. tit. 7. quest. 65. Mascard. de probat. concl. 1219. n. 21. testes enim, qui de seruitute deponunt, deponunt quod minus verosimile est, qui de libertate, quod probabilius, cum non sint verosimilia, quæ deuiant a naturali cursu, Ægid. Bossius de testib. tit. de opposit. contr. test. n. 96. Plurima igitur & in hac materia a prudentis iudicis arbitrio dependent, qui ex circumstantiis occurrentibus in quolibet casu statuet, quid verosimilius sit, quid non.

§. XXV.

Addendum & hoc est, quod nulla probabilitas ex dicto illius testis oriatur, qui rationem depositionis suæ reddere nequit, v. l. 4. C. de testib. unde dicere consueverunt, testem, qui adferti sui rationem reddere non potest, non ut hominem, sed ut brutum deposuisse, Seraphin. de Seraphin. de priuil. juram. priuil. 23. num. 211. Alexand. l. 6. conf. 150. num. 18. & plures, quos citat B. Strykius in tract. de jur. sens. proæm. num. 28. sqq. Eodem modo testis depositio probabilis non est, quando is dicit, se certo non recordari, vel alternatiue respondet, Brunnem. ad l. 74. ff. de V. O. num. 6. quo casu autem probabilis, vel improbabilis sit obliuio a teste adlegata, de eo fuse agit Strykius cit. tract. de jure sens. dissert. 9. c. 2. num. 31. sqq.

§. XXVI.

Progrediamur ad iudicem sententiam ferentem. Generaliter hic dicunt DD. iudicem nunquam iudicare debere contra id, quod est verosimile, Rol. a Valle vol. 4. conf. 25. num. 15. Burfat. conf. 368. num. 40. cum tanta vis dicatur ejus, quod verosimile, ut casum legis pro se habere censetur, qui verosimile pro se habet, Sixtin. conf. Marpurgens. vol. 3. conf. 7. num. 77. in thesi hæc ita facile dicuntur. Quando autem in adplicatione juris ad factum in casibus singularibus versamur, secundum ea, quæ in præcedentibus adtulimus, iudex arbitrari debet, quidnam pro verosimili habendum, quid non.

§. XXVII.

De nonnullis casibus specialibus hic interim dispiciendum erit. Quæritur: quando iudex alteram opinionem iudicat esse probabilem, an liceat sequi minus probabilem? quosdam hoc admittere dicit Dn. ab Andlern in jurispr. publ. §. priu. l. 2. tit. 3. n. 73. cum nec temere, nec imprudenter agat,

utpote ratione probabili ductus iudex. Cum vero hæc opinio ex doctrina Jesuitarum de probabilismo *cap. I. §. XI. sqq.* a nobis jamdum rejecta profluat; hinc eidem subscribere nullo modo possumus. Rejicit eandem quoque ipse citatus illustris autor. Melior tamen, inquit, est sententia contraria, quod iudicis causam sit dirimere, prout magis consentaneum ipsi videtur, & unicuique jus suum reddere secundum merita causæ, quæ potiora videntur pro illa parte, quæ majorem probabilitatem habet. Sed quid, si opinio minus probabilis in praxi sit recepta? eam hoc casu iudicem sequi posse, addit idem, citans Zæsium *ad ff. de judic. n. 34.* nam, pergit, a sententia communi, nisi ei sit contrarius textus & evidens ratio, non facile discedendum, Zafius *ad l. 23. ff. de LL.* sententiæque communes plerumque sunt in praxi receptæ, Brunnem. *ad l. 23. ff. de LL. num. 2.* ubi monet, juventutem quoque in academiis ad practicas sententias deducendam esse, ne in judiciis modo discere debeant priuatas opiniones, quas in academiis audiuerunt. Hactenus Dn. ab Andlern. Si de eo certe constat, quod opinio minus probabilis in praxi sit recepta, ego facile largior, iudicem ab eadem in pronunciando recedere non posse, quia communis est persuasio, ejusmodi receptam opinionem instar legis esse. Ita v. g. minus probabilis est opinio, quod successor singularis conductorem rei emtæ ante finitum tempus conductionis expellere queat, prout solidissime ostendit Dn. Zollius, ICius Rintelenfis *in dissert. ad l. 9. C. locat. sub rubr. Kauff hebt Miethe nicht auf;* interim tamen de eo constat, quod in plerisque nostris judiciis sententia contraria sit recepta, unde dicunt, *Kauff gehet vor Miethe/* & hinc iudex hanc receptam opinionem omnino sequi tenetur, siue probabilis ea ipsi videatur, siue improbabilis. Quando autem de

re-

receptione certo non constat, iudex secundum illud iudicare tenetur, quod ipsi magis probabile videtur. Possunt hic certo modo illustrationis gratia adplicari quæ ad compilatores pandectarum rescriptit imperator in l. 1. §. 6. C. de vet. jur. enucl. sed neque ex multitudine auctorum, quod melius & æquius est, iudicatore, cum possit unius (forfitan) & deterioris sententia & multas & majores in aliqua parte superare. Et quid iuuat, si quis ad opinionem communem in praxi certo non receptam prouocat? certe, dantur opiniones communes contra communes, prout inter alios ostendit Hieronymus de Cæuallos in *speculo aureo opinionum communium contra communes*.

§. XXIIII.

Quid si una opinio iure canonico sit adprobata? glossa, prout eam adlegat Stephanus Daoyz in *juris civilis sexto* & nouo volumine, siue in indice omnium, que in textu & glossa continentur, verb. doctor, dicit: doctorum sententia hodie probabilis est, non tamen necessaria & si sint doctorum contrariæ sententiæ, quarum una iure canonico decisa reperitur, aliis ommissis secundum eam, quæ iure canonico est adprobata, iudicabitur etiam in terris imperii & foro ciuili. Distinguendum hic est. Si certo constat, dispositionem juris canonici in casu aliquo receptam esse: nullum dubium est, quin iudex eam sequi teneatur, ex recepto enim nos stringit illud jus. Ita v. g. iure ciuili in usufructibus bona fides ab initio saltem requirebatur, l. 48. ff. de usurp. & usufruct. ast vero in c. f. X. de prescript. disponitur, bonam fidem integro tempore adesse debere, & ergo, quia hoc capitulum in praxi receptum, iudex illud omnino sequi tenetur. Quod si autem de ejusmodi receptione certo non constat: juris canonici apud nos nulla est autoritas, nec

nec illius opinio magis probabilis videbitur ex eo solo, quod jure canonico illa sit decisa, siue adprobata.

§. XXIX.

Si utraque opinio est æque probabilis, annon judici casus pro amico dabitur? adfirmat Dn. ab Andlern *in jurispr. publ. & prin. l. 2. tit. 3. num. 71.* cujus verba, quamvis prolixiora, hic adponere necessum erit, ut deinde eo melius de nostra sententia constare possit. Ita vero ille: equidem, inquit, Thessaur. *decis. 206.* tales casus pro diabolo adpellat, quare alii rem forte dirimendam, quæ tamen sæpius cadit in partem dereriores: alii inter partes diuidendam, cum Menoch. *de retinend. possess. remed. 3. n. 775.* Zoef. *ad tit. ff. de jud. num. 32.* per textum in *l. 41. ff. de hered. instit. alii arg. l. 84. §. fin. ff. de legat. 1.* partes ad transactionem cogendas esse existimant. Ast, pergit, quia per diuisionem rei alter, cui res integra deberur, ejus parte de fraudatur, neque judex datus est, ut partes inuitas ad transactionem compellat, sed potius, ut judicet, prout ipsi religio suggerit, *l. 79. ff. de judic.* sententia enim & litis decisa ab ipso requiritur, ut ea de causa a judicio abstinere nequeat, nisi collegas habeat, ut in casu *l. 56. ff. de rejud.* hinc, addit, quæstione juris dubii & paribus interpretum opinionibus utrinque agitati, si partes transigere noliat & judicandum sit judici, non dubito, dari casum pro amico, & judicem salua conscientia ad alteram opinionem se detereminare & eam sequi posse, cum Valentia, Seyro & aliis, cum & vi officii sui & justitiæ hoc in casu non teneatur magis uni, quam alteri, fauorabilis judicii bonum adplicare, si enim paria sunt rationum pondera, utramlibet sequi posse judicem, Panormitanus tradit *in c. 1. de constit. n. 15.* quia quamlibet sequendo prudenter operatur, D. Tabarel. *de fatis, de judic. c. 5. tit. 12.*

G

N. 2.

n. 2. § c. 6. tit. 3. n. 47. ubi quærit, an iudex peccet, si aliquid accipiat, ut hanc potius, quam aliam sententiam sequatur. Neque hic est respectus personarum, qui impedit iustitiam, qualis tantum improbatur in *l. 13. ff. ad Sct. Trebell.* nec alteri infertur injuria, si quæstio secundum hunc determinetur. Nam iudex hic iudicat secundum veritatem iudicalem, & credit hunc hominem habere jus, ergo potest pro illo iudicare cum illa æquali probabilitate, Card. Lugo *disp. 37. sect. 10. n. 115.* stante enim æquali probabilitate circa jus utriusque partis, potius est, ut iudex se exponat periculo aberrandi a vero, adjudicando uni, cui voluerit, solidum; quam ut certam & evidentem injustitiam committat, priuando verum dominum re sua ex dimidia parte. Iudex enim ex officio tenetur in veritatem inquirere & pro ea sententiam ferre, quod non faceret, si pro utroque pronunciaret, illisque bona, in quæ jus habent æque probabile, diuideret, cum secundum rei veritatem totius rei dominium sit tantum penes alterum. Cedit enim jus adparens, quod utriusque æquale esse videtur, juri reali, quod secundum rei veritatem penes unum est: nec potest tacite eligi jus adparens nisi cum de jure reali evidenter non constat, cum tamen hic supponatur, jus reale alteri parti indeterminate sumptæ ex integro & non tantum ex parte competere. Et hanc sententiam defendunt Sanchez, Sorus, Valentia, Manuel, Ledesma, Vasquez, Azorius.

§. XXX.

Haftenus verba Dn. ab Andlern retulimus. Dolemus, quod vir illustis autoritate Sanchezii, Vasquezii, & similibus scholasticorum capitum captus talia defenderit, abstrahendo enim ab illorum autoritate argumenta adducta sufficere non videntur. Nos quidem in concursu opinionum

nionum æque probabiliū neque sorte rem dirimendam,
 neque inter partes eam diuidendam, neque ad transactio-
 nem litigantes cogendos esse existimamus, & ergo quæ
 contra DD. has opiniones fouentes adducta fuerunt, ad
 nos non pertinent; nihilominus tamen hic casum pro
 amico esse non credimus. Iudex debet iudicare. At ve-
 ro quando iudex casum pro amico statuere vult, tunc non
 iudicat, sed ex amicitia priuata illi, cui præ altero fauet,
 aliquid tribuit, hoc autem non pertinet ad iudicem, qua-
 tenus talis est, qualis tamen hic esse debebat. Quid est,
 si hic respectus personarum non est, qui iustitiam quam
 maxime impedit & per quem alteri omnino infertur inju-
 ria. Dicebatur: *iudicem hic iudicare secundum veritatem
 iudicalem eumque credere, hunc hominem habere jus, ergo
 posse iudicem pro illo (amico) iudicare cum illa æquali proba-
 bilitate; hoc non comprehendo.* Probabilitas, ut sup-
 ponebatur, ab utraque parte aderat, quomodo itaque iu-
 dex in hoc casu secundum veritatem iudicalem iudicare
 & credere potuit, hunc hominem jus habere, scilicet jus
 fortius, quam aduersarium ipsius, nam pro aduersario ex
 supposito æque fortes rationes adductæ erant. Porro ad-
 ducebatur: *stante æquali probabilitate circa jus utriusque
 partis, potius esse, ut iudex se exponat periculo aberrandi
 a vero, adjudicando uni, cui voluerit, solidum, quam ut
 certam & euidentem iniustitiam committat, priuando verum
 dominum re sua ex dimidia parte.* Miror, quod horum ver-
 borum connexionem adsequi non possim. Potius est, ut
 iudex se exponat periculo aberrandi a vero, (quis hoc cre-
 deret?) quam ut certam & euidentem iniustitiam commit-
 tat, priuando verum dominum re sua ex dimidia parte.
 Atqui supponebatur mox ab initio, *utramque opinio-
 nem æque probabilem esse.* Unde ergo jam adparebit, iu-
 dicem

dicem certam & eundem in iustitiam commissurum esse, si casum pro amico non exerceat, nam in hoc, quod probe notandum, status controversiæ positus erat. Atqui, instant, verus dominus re sua ex dimidia parte privatur, scilicet iterum ex supposito, si casus pro amico non exercetur; atqui, ego respondeo, nondum constat, quisnam ex litigantibus sit verus dominus, & ergo nec constat, ad quemnam vel integra res, vel dimidia ejus pars pertineat, utriusque litigantium opinio enim æque probabilis erat. Valeat ergo Valentia, Seyrus, Vasquetius, Sanchezius, Manuel, Sorus, Ledesma, & reliqui, qui hosce sequuntur.

§. XXXI.

Ergone, inquis, tu vis prudentior esse tot luminibus speculantibus? absit, ego saltem doleo, me ipsorum abstrusas & reconditas speculationes adsequi non posse. Dixi, eos valere debere: valeant adhuc semel iterumque. Sed quid jam statuendum in ejusmodi casu, quando utraque opinio est æque probabilis? respondeo, judicem, cui utraque opinio æque probabilis est, nihil omnino statuere posse, per ea, quæ in simili casu de conscientia dubia dixi *cap. 1. §. VI.* quia qui ex utraque parte rationes æque probabiles habet, plane non judicat, sed iudicium suum suspendit. Pertinet huc exemplum, quod ex Gellio *l. 12. c. 7.* refert Dn. ab Andlern *loc. cit. num. 72.* quod cum Smyrnæ ejusmodi casus dubius accidisset, delata ad Proconsulem Asiæ Dolabellam quæstione hæsitans Dolabella, quid statui oporteret, rem delatam ad se rejecerit Athenas ad Areopagi cognitionem: Areopagitæ autem & accusatorem & reum post centum annos citauerint, differendo damnandi atque absoluendi inexplicabilem cunctationem tegentes. Nollem tamen, reum post centum

aut

aut nonaginta nouem annos demum citari, hoc enim tempus regulariter excedit terminum vitæ humanæ; sed res a iudice vel ad superiorem referenda, vel ad unum alterumue collegium ICtorum transmittenda, ut hoc causam dubiam decidat. Casus enim non est dubilis, ut in uno eodemque casu rationes ex utraque parte occurrentes omnibus æque probabiles videantur.

§. XXXII.

Succedit quæstio: *an aduocatus sententiam minus probabilem sequi possit?* adfirmat eandem Dn. ab Andlern *loc. cit. num. 74.* aduocatus, inquit, sententiam minus probabilem sine dubio sequi potest, quia nihil aufert alteri, sed tantum fundamenta juris & facti suo clienti fauentia iudici proponit. Sic tamen, addit, id ei licet, ut clienti veritatem juris causæ suæ aperiat, nec certius illi promittat sententiam, quam debet. Pessime enim illi agunt, qui semper lites & actiones suadent, magnisque scripturarum voluminibus & longa verborum farragine miseris clientibus victoriam pollicentes eos improbe circumducunt, saltem, ut loculos eorum emungant, licet præuideant iniustitiam causæ. Ego quidem nec hanc adsertionem ita simpliciter admittere possum. Dicebatur: *aduocatum nihil auferre alteri*, quamuis sententiam minus probabilem sequatur; mihi secus videtur. Aduocatus minus probabilem sententiam sequens nihil aliud agit, quam ut processum protrahat, &, ut multa paucis dicam, aduersarium vexet. Effectus protractionis litis est, quod aduersarius, qui vexatur, magnas easque plane inutiles expensas facere teneatur. An non ergo hic multum alteri aufertur? Si aduocatus clienti veritatem causæ suæ aperit: ipsum simul a suscipien-

da lite dehortari operasque suas denegare tenetur, alias enim hujus aperturæ, ut ita loquar, nullus esset effectus. Noui quidem vulgarem prætextum: si ego operas non præsto, alius in promptu erit, eadem præstiturus; verum hic prætextus æque absurdus est, ac si dicerem: perpetrabo delictum aliquod, quamuis enim ego illud non perpetrem, multi tamen adfunt, qui illud perpetrabunt. Hoc facile concesserim, quod in causis criminalibus quodammodo dubiis aduocatus inquisitum defendere possit, quamuis præuideat inquisitum sententiam pure absolutoriam obtinere non posse. Forte enim aliquid occurrit, quod mitigationem pœnæ operari potest, nec etiam hoc casu aliquid alteri aufertur, nec lis protrahitur. Iudices etiam in causis grauioribus aliis deficientibus ex officio defensorem constituere solent, ne quid præermitatur, quod ad excusationem inquisiti aliquo modo facere potest.

§. XXXIII.

Pergamus ad alia. Magnus probabilitatis effectus etiam in materia *de restitutione expensarum litis* deprehenditur. Victum victori ad expensas teneri, notum est *ex l. 79. pr. ff. de judic.* Addi tamen solet exceptio, *nisi victus probabilem litigandi causam habuerit*, *l. 78. §. 2. ff. de legat. 2.* Quæritur: quænam sit ejusmodi probabilis litigandi causa? adesse eam dicunt, si quis duorum, vel unius excellentissimi Icti responsum pro se producat, *Gail. 1. obs. 152. n. 6. Carpzou. p. 1. c. 31. def. 27. n. 5.* multo magis ergo, si ab integro Ictorum collegio illud responsum obtinuerit, modo tamen fideliter negotium retulerit, nec dolose in facto quædam reticuerit, uti optime monet *Stryk. in caus. contract. sect. 2. c. 11. §. 18.* quamuis in Pomerania in ordinatione dicasterii aulici paulo aliter statutum sit
iii.

iii. 66. §. 3. verb. dabey wir dann die bisher eingeschlichene Meinung / daß nemlich zweyer Doctorum Beyfall a temeritate und selgends a condemnatione in expensas liberiren solle / ausdrücklich verwerffen / und hingegen Unser Hof = Gericht anweisen / nicht so leicht die Kosten zu compensiren. Porro probabilem litigandi causam habuisse censetur victus, si unum testem omni exceptione majorem a sua parte habuit, interim tamen propter pluralitatem testium alterius partis succubuit: aut, si actor semiplene solum probavit, ubi victus credere potuit, actorem haud juraturum esse: aut, si causa ex juramento litisdecisorio a parte delato decisa: aut si ab initio obtinuit, in leutatione autem, vel adpellatione succubuit: aut, si habuit testes, qui extra judicium jactabant, se scire veritatem, at producti in judicio recedunt, vel contrarium deponunt, vel judicio pendente moriuntur: aut, si habuit pro se instrumentum obligatorium, contra quod ostensa fuit solutio, maxime si heres ex persona defuncti agat: aut, quando quæstio in puncto juris admodum dubia, de quibus & aliis agunt Carpzou. p. 1. const. 31. def. 27. 28. 29. & 31. & Brunnemannus in proc. civ. c. 27. n. 78. an & ab expensarum refusione liberandus erit, qui de calumnia juravit? adfirmat Carpzouius d. c. 31. def. 30. negat vero Brunnemannus d. c. 27. n. 78. nos Brunnemannus accedimus, quoniam juramentum calumniæ probabiliter quidem a calumnia & dolo liberat, neutiquam vero a temeritate, quæ culpæ species est.

§. XXXIV. ¹

Bona fides in materia præser ptionis nihil aliud est, quam opinio, siue probabilitas, autorem meum rei in me translata dominum fuisse, & hæc acquisitionem dominii operatur, si reliqua requisita concurrant. Peritorum

torum in arte testimonium in pronunciando sequitur iudex, quoniam probabile est, eos juxta regulas artis testatos esse: contra verosimile non est, compulsam in urbe inique indebitum soluisse eum, qui claram dignitatem se habere prætendebat: cum potuerit jus publicum inuocare, & adire aliquem potestate præditum, qui utique vim eum pati prohibuisset, unde hujusmodi præsumptioni debet apertissimas probationes violentiæ opponere, *l. 23. pr. ff. quod met. caus. ignorantia facti alieni probabilis est, de quo nonnulla lectu digna habet Strykius de jure sens. diss. 9. c. 2. num. 41. sqq.*

§. XXXV.

Quantus vero adhuc differendi campus sese aperit! integrum tractatum eumque non exiguæ molis conscribere possem, si modo confusas doctrinas, quæ in libris Menochii de præsumtionibus & arbitrariis iudicum questionibus, nec non in Crusii libro de indiciis occurrunt, paucis recensere & monita mea binis verbis subjicere vellem. Sed quomodo hoc Augiæ stabulum purgari posset in dissertatione academica, cui angusti limites statuti sunt. Manum ergo nunc de tabula. Si non euidetia, admodum tamen probabilia esse confido, quæ in hocce specimine proposui. Si quis probabiliora me docuerit: probabilia mea derelinquam. Ast propter minus probabilia a probabilioribus meis non discedam, neque enim inter eos nomen profiteor, qui absolum probabilismum effingunt.

Tantum.

SOLI DEO GLORIA.

Halle, Diss., 1714 L II-2

ULB Halle
001 800 434

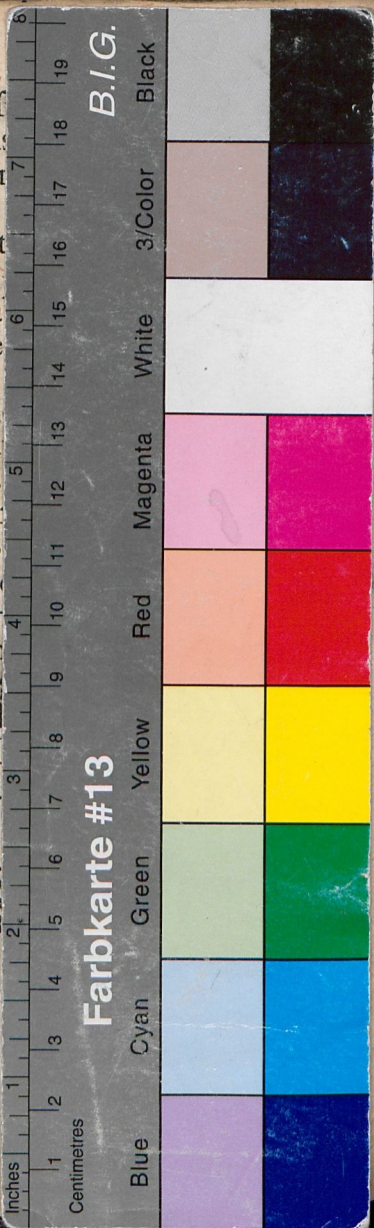
3

sb.

1714, 15^a 6
DISSERTATIO JURIDICA INAUGURALIS
DE

PROBABILITA- TE EJUSQUE EF- FECTU,

QVAM

DEO T. O. M. ADNUENTE,
RECTORE MAGNIFICENTISSIMO,
SERENISSIMO PRINCIPE AC DOMINO,
DOMINO CAROLO,
PRINCIPE BORUSSIÆ, MARCHIONE BRAN-
DENBURGICO, RELIQUA,

IN ILLUSTRIS ACADEMIA FRIDERICIANA,
EX DECRETO ET AUCTORITATE ILLUSTRIS ICTORUM ORDINIS
PRAESIDE

**DN. JACOBO FRIDERICO
LUDOVICI,**

J. U. D. ET PROFESS. PUBL. ORDINAR.

PRO LICENTIA

SUMMOS IN UTROQUE JURE HONORES ET PRIVILE-
GIA DOCTORALIA RITE CAPESSENDI,

in Auditorio majori horis ante- & pomeridianis

d. Nouembr. A.R.S. MDCCXIV. 1714

PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI SUBMITTIT

IO. GERARDUS SCHLITTE, Halberstad.

HALAE MAGDEB. Litteris STEPHANI ORBANI, Acad. Typograph.